

Prof. dr hab. Włodzimierz Bonusiak

Instytut Historii

Uniwersytetu Rzeszowskiego

OPINIA

o dorobku naukowym dr Elżbiety Rączy w związku z Jej wystąpieniem o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia

Dr Elżbieta Rączy ukończyła studia historyczne w 1993 r w ówczesnej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie. Obroniła wówczas z wynikiem bardzo dobrym pracę magisterską przygotowaną pod kierunkiem dr hab. Ewy Orlof, prof. WSP na temat: *"Żydzi w Krośnie w okresie międzywojennym"*. Od 1996 r. podjęła pracę w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie na etacie asystenta. Pozostała wierna problematyce żydowskiej, podejmując się opracowania rozprawy na temat: *"Zagłada żydowskiej ludności Holandii w KZ Auschwitz – Birkenau w latach 1942 – 1945"*. Pracę obroniła z wynikiem bardzo dobrym i uchwałą Rady Wydziału Socjologiczno – Historycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego 23 stycznia 2003 r. nadano jej stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii. Zatrudniona w tej placówce na stanowisku adiunkta pracuje nadal, początkowo w Zakładzie Historii Powszechnej, a od października 2012 r. w Zakładzie Historii i Kultury Żydów. Równocześnie od 2000 r. podjęła etatową pracę w Instytucie Pamięci Narodowej, Oddział w Rzeszowie, w którym od 2009 r. jest zatrudniona na ¼ etatu. Zarówno Jej zainteresowania naukowe, jak też miejsca zatrudnienia w dużym stopniu zadecydowały o Jej dalszym rozwoju naukowym.

Dr Elżbieta Rączy jako podstawę do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego w zakresie historii zgłosiła monografię pt. *"Zagłada Żydów w dystrykcie krakowskim w latach 1939 – 1945"*. Praca ta ma charakter pionierski. Za wyjątkiem artykułu Erny Podhorizer – Sandel (Biuletyn ŻIH, nr 30 z 1959 r.) nie ukazały się żadne opracowania, które by w sposób całościowy analizowały problem opracowany przez dr E. Rączy. Monografia jej pióra liczy 405 stron i składa się z wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, streszczenia w języku angielskim, spisu tabel, wykazu skrótów oraz wykorzystanych źródeł i opracowań, oraz indeksów osób i miejscowości. W rozdziale pierwszym autorka przedstawiła dystrykt krakowski, jego władze administracyjne i policyjne oraz udział Wehrmachtu w zbrodniach na Żydach. W drugim scharakteryzowała ludność żydowską w dystrykcie, jej liczebność i rozmieszczenie w latach 1939 – 1942. W trzecim omówiła życie codzienne ludności żydowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem eksterminacji pośredniej. W czwartym przedstawiła żydowskie władze administracyjne w dystrykcie, skupiając się na omówieniu rad żydowskich, Żydowskiej Służby Porządkowej oraz Żydowskiej Samopomocy Społecznej. W rozdziale piątym scharakteryzowała bezpośrednią eksterminację ludności żydowskiej. Charakterystykę ją w poszczególnych powiatach dystryktu. W zakończeniu autorka podjęła próbę dokonania bilansu strat ludności żydowskiej w dystrykcie. Wartość pracy podnoszą indeksy osobowy i miejscowości. Konstrukcja pracy ma charakter problemowo – chronologiczny, nie wnoszą do niej zastrzeżeń (dyskusyjne może być jedynie omówienie zbrodni Wehrmachtu już w pierwszym rozdziale, ale uznaję tutaj przewagę chronologii nad problematyką). Zakres

rzeczowy, terytorialny i chronologiczny pracy także nie budzą mych zastrzeżeń, są one prawidłowo określone przez autorkę.

Praca dr Elżbiety Rączy oparta jest na solidnej podstawie źródłowej. Autorka wykorzystala zbiory Archiwum Akt Nowych, Archiwum Yad Vashem, AP w Krakowie, AP w Rzeszowie, AP w Przemyślu i Sanoku, AP Muzeum Auschwitz – Birkenau, AŻIH w Warszawie, Bundesarchiv Berlin – Lichterfelde, Instytutów Pamięci Narodowej oddziałów w Krakowie i Rzeszowie oraz centrali w Warszawie, urzędów stanu cywilnego w Bochni, Krakowie, Nowym Sączu, Przemyślu, Rzeszowie oraz działu rękopisów Biblioteki UJ i zbiory własne i Leszka Włodka. Uzupelnila archiwalia źródłami drukowanym i internetowymi oraz szeroko wykorzystala istniejącą literaturę naukową (również w języku angielskim i niemieckim). Wykorzystała także wspomnienia i pamiętniki oraz prasę. W tej sytuacji wątpię czy zgromadzone przez Nią informacje mogły by w poważnym stopniu uzupelnic zbiory Bundesarchiv Koblenz, Centralnego Archiwum Wojskowego we Freiburgu, czy też szczegółowe opracowania miast i wiosek położonych w województwach krakowskim i podkarpackim, które w dużej liczbie ukazały się i dalej się ukazują, głównie wysiłkiem historyków krakowskich i rzeszowskich. Nie mam więc zastrzeżeń do podstawy źródłowej pracy, a także krytyki źródeł przeprowadzonej przez autorkę, zwłaszcza że ze względu na utajnienie zbiorów Głównego Urzędu Statystycznego, szereg informacji pochodzących ze źródeł żydowskich nie można było skonfrontować z dokumentami innej proveniencji. Praca jest napisana poprawnym językiem, czyta się ją z ciekawością, a powinno się docenić ogromny wkład pracy jaki włożyła autorka w zgromadzenie, uporządkowanie i przedstawienie wyników badań. W sumie oceniam monografię autorstwa dr Elżbiety Rączy jako opracowanie wartościowe, zasługujące na to by stalo się podstawą do ubiegania się Jej o stopień dr habilitowanego w zakresie historii.

Dr Elżbieta Rączy skupila się w swej pracy naukowej głównie na problematyce żydowskiej. Za pracę doktorską otrzymała nagrodę indywidualną Ministra Edukacji Narodowej i Sportu. Rozprawa ta uzupelniona i poprawiona uzyskala I nagrodę w konkursie „Pamięć i doświadczenie II wojny światowej” w kategorii prac doktorskich. Dzięki pracy w IPN dr Elżbieta Rączy uzyskala nie tylko dostęp do przechowywanych w nim archiwaliów, ale i środki pieniężne, które pozwalaly jej na mnozenie dorobku naukowego. Samodzielnie lub we współautorstwie opublikowala cztery monografie (dwie we współautorstwie) oraz byla współredaktorką dwu prac zbiorowych. Opublikowala także 10 opracowań w monografiach, 8 artykułów w czasopismach naukowych, zredagowala 3 wydrukowane wspomnienia, opublikowala 17 biogramów Polaków ratujacych Żydów oraz opracowala 2 informatory do przygotowanych przez siebie wystaw. W sumie ilościowo jest to dorobek pokażny, wystarczajacy do ubiegania się o zaliczenie go jako pomocniczego przy ubieganiu się o stopień dr habilitowanego. Oczywiście jednak nie chodzi o ilość lecz o jakość wymienionych opracowań. Z pośród nich najwyżej oceniam opracowanie wydane w 2008 r. na temat: „*Pomoc Polaków dla ludności żydowskiej na Rzeszowszczyźnie 1939 – 1945*” oraz dwa albumy pamięci (obydwa we współautorstwie z I. Witowiczem): „*Zagłada Żydów na Rzeszowszczyźnie*” oraz „*Polacy ratujacy Żydów na Rzeszowszczyźnie*”. W albumach znajduje się imponujacy material ilustracyjny wsparty rzeczową i konkretną analizą sytuacji Żydów na analizowanym obszarze. Z prac opublikowanych jako rozdzialy w monografiach wyróżniam „*Stosunki polsko – żydowskie w latach drugiej wojny światowej na Rzeszowszczyźnie*” oraz „*Zabójstwa dokonane na Żydach w województwie rzeszowskim w latach 1944 – 1947*”. Doceniam także wysilek jaki dr Elżbieta Rączy włożyła w opracowanie i redakcje trzech pamiętników. Świadczą one o

dobrym opanowaniu warsztatu naukowego historyka przez ich redaktorkę. Trudno nie wspomnieć także o informatorach przygotowanych przez dr Elżbietę Rączy do wystaw, których była ona autorką. W sumie, pomijając inne przykłady dużej wiedzy habilitantki w zakresie stosunków polsko – żydowskich, ze szczególnym uwzględnieniem okresu II wojny światowej, należy wspomnieć także o Jej dorobku z innej problematyki, podejmowanej przez nią dość sporadycznie. Z Jej pracą dydaktyczną na Uniwersytecie Rzeszowskim (zajęcia na kulturoznawstwie) wiąże się opracowanie „Sztuka i życie artystyczne w Rzeszowie w latach 1944 – 1989”, dobra analiza świadcząca o tym, że nieobce są Jej problemy związane z uprawianą dydaktyką. Z pozostałych opracowań warto wspomnieć o artykułach opublikowanych w czasopiśmie „Polska i jej Wschodni Sąsiedzi”, w których wykazała, iż nieobce są Jej także problemy związane z pobytom na Rzeszowszczyźnie Armii Czerwonej oraz działalnością Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego i rozliczaniem kolaborantów po II wojnie światowej. W sumie podejmując problematykę nie związaną z dziejami Żydów dr Elżbieta Rączy wykazała swe przygotowanie do poszerzenia swego warsztatu badawczego o nową problematykę, choć oczywiście pozostanie Ona niekwestionowanym autorytetem w badaniach nad dziejami ludności żydowskiej, szczególnie w okresie drugiej wojny światowej, na terenie Małopolski. Reasumując dorobek dr Elżbiety Rączy, który uzupełnia rozprawę zgłoszoną jako podstawa habilitacji uznaję za ciekawy i wartościowy.

Dr Elżbieta Rączy brała także czynny udział w 12 konferencjach naukowych, prezentując na nich wyniki swych badań, w większości związanych ze stosunkami polsko – żydowskimi lub losami samych Żydów. Także w recenzjach opracowań innych autorów, wykazywała swą znajomość tej problematyki. W samym Rzeszowie jej zainteresowania badawcze i dorobek są dość dobrze znane dzięki audycjom w Radiu Rzeszów i Radiu Via, prelekcjom w muzeach i na zebraniach różnych organizacji oraz prezentacji przez Nią wystaw i książek swego autorstwa. Można stwierdzić, iż umiejętnie prowadzi Ona działalność popularyzatorską tej trudnej problematyki, której część naszego społeczeństwa nie chce przyjąć do wiadomości. Dzięki wspomnianym dwu wystawom uzyskała Ona także uznanie w skali kraju i poza jego granicami.

Działalność dydaktyczna dr Elżbiety Rączy obecnie jest prowadzona na dwu kierunkach studiów. Na kierunku historia prowadzi zajęcia z historii najnowszej, a na kulturoznawstwie z historii i kultury Żydów. Dotychczas wypromowała sześć prac mgr i licencjackich oraz uczestniczyła jako recenzent w obronie czterech prac. Z oświadczenia dr hab. Ewy Orlof wynika, iż pełniła nieformalnie funkcję promotora pomocniczego w okresie, gdy takowy jeszcze nie był powoływany w sposób ustawowy.

Reasumując stwierdzam, iż dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny dr Elżbiety Rączy odpowiada wymogom stawianym przez Ustawę o stopniach i tytułach naukowych z dnia 14 marca 2003 r. i wnoszę o dalsze kontynuowanie postępowania habilitacyjnego.

Rzeszów, 18 listopada 2014 r.

Wojciech